

DE SCHARRE LAAR

*Vogeltijdschrift
voor lezers*

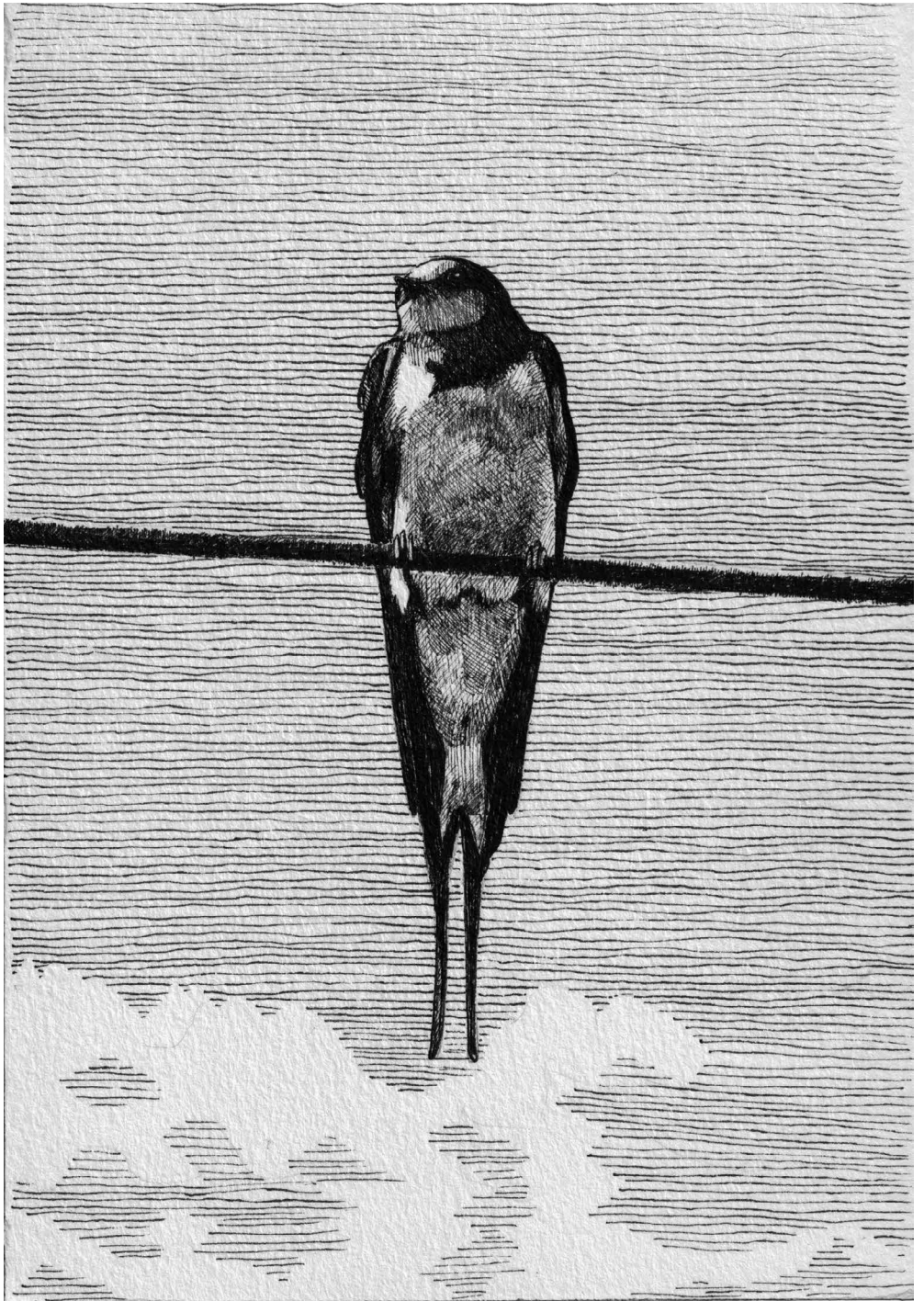
JONATHAN FRANZEN over hoe te schrijven over de natuur,
MARJA VUIJSJE zag hoe een aalscholver een paling verschalkte
en **MARCEL HAENEN** over hoe de geelgpinguïn zijn pinguïn-
liefde aanwakkerde. Illustraties van **JACQUES GRÉGOIRE**

Inhoudsopgave

- 5 VOORWOORD
- 7 *Jonathan Franzen* **Het probleem met schrijven over de natuur**
- 17 *Stefan Brijs* **Wie het kleine niet eert**
- 26 *Alexander Reeuwijk* **Jacques Grégoire**
- 29 *Jean-Pierre Geelen* **Een stukje Hollandsche natuur**
- 40 *Wim Huijser* **De morgenmerel gorgelt**
- 53 *Marja Vuijsje* **De gaap van een aalscholver in winterzon**
- 67 *Remco Daalder* **Straatgevechten. Een vierluik.**
- 75 *Marcel Haenen* **De pinguïn, de bankier en de koning**
- 87 *Marijn O'Hanlon* **Screafield, UNST**
- 99 *Kester Freriks* **Wereldwijde vogeltrek op postzegelformaat**
- 111 *Kees Camphuysen* **De duur van het nu**
- 119 *Saskia van Loenen* **Vogelvrij: De zeemeeuw**
- 127 *Alexander Reeuwijk* **Vogelboeken: De pauwen van Giraud Elliot**
- 132 BIOGRAFIEËN

De illustraties in deze editie zijn tekeningen van Jacques Grégoire.

Voorwoord

HOE TE SCHRIJVEN OVER NATUUR? De Amerikaanse romanschrijver en vogelaar Jonathan Franzen (*De correcties, Vrijheid, Kruispunt*) weet het antwoord. In een essay – zie de vertaling elders in dit nummer – betoogt hij dat schrijvers die lezers willen overtuigen (bekeren, zo u wilt) van hun natuurliefde, meer zullen moeten doen dan simpelweg die liefde tentoonspreiden. ‘In wat ze schrijven moet tevens de intensiteit van een persoonlijke relatie tot uitdrukking komen’, aldus Franzen.

Dat treft. Ook in deze *Scharrelaar* bezorgen wij weer met liefde de verhalen van auteurs die elk de hoogstpersoonlijke relatie met hun onderwerp met smaak aan de lezer opdienen.

Neem Marcel Haenen. Als redacteur van dagblad *NRC* deed hij jarenlang talloze onthullingen over grote en bekende schandalen, zoals de IRT-affaire en het drugskartel van Desi Bouterse. Zijn échte onthulling kwam nadat hij zich bij zijn krant had aangediend als redacteur pinguïns – een functie die tot zijn verrassing nog vacant was.

Terwijl zo een levenslange liefde tot uiting kwam, werd de onderzoeksjournalist langzaam maar zeker duidelijk ‘dat het échte schandaal waar ik als journalist kennis van draag over mijn geliefde pinguïns gaat’. Dat de meeste van de achttien soorten pinguïns nog voor het einde van deze eeuw voorgoed dreigen te verdwijnen is in zijn ogen ‘een veel grotere affaire dan de misstanden in het opsporingsapparaat’, aldus Haenen.

Lees hoe Marja Vuijsje bij een wandeling door de stad een aalscholver zag worstelen met een reusachtige vette paling. Haar gemengde gevoelens bij het zien van het tafereel leidde tot een bespiegeling over de arme aalscholver als zondebok van de beroepsvissers, en over zijn rol in het woelen der gehele wereld.

In en om de kleine wereld van zijn stadsbalkon zag stads-ecoloog Remco Daalder hoe een eksterpaar op de dakrand van zijn woning ongenood bezoek kreeg van vijf opdringerige soortgenoten. Een handgemeen bleef uit, de twee eksters hippen naar de indringers toe; wat volgde was niets minder dan een wonderschoon ballet voor zeven eksters vol buitelingen en acrobatische sprongen. Een ritueel gevecht wellicht, dat de stadsecoloog niettemin aanzette tot een korte beschouwing over de geopolitieke brandhaarden die deze periode oplaaiden vol steekvlammen: ‘Wat zou het toch fijn zijn als mensen ook op deze manier hun krachten maten. Niet met wapentuig, maar met acrobatiek. Soldaten die aan de grens met pirouettes, salto’s, radslagen en de dubbele flikflak laten zien dat ze de sterkste zijn. Waarna ieder weer zijns weegs gaat.’

Het is duidelijk: wie naar vogels kan kijken, krijgt de hele wereld in het vizier. Mogelijk dat natuurschrijvers hem nog kunnen redden ook. Of, nog eenmaal in de woorden van Jonathan Franzen: ‘We kunnen niet afdwingen dat een lezer om de natuur gaat geven. Het enige wat we kunnen is krachtige verhalen vertellen over mensen die er al wel om geven en hopen dat hun bezorgdheid aanstekelijk werkt.’

Elke wereldleider een abonnement op *De Scharrelaar*, en de wereldvrede is nabij. Wij wensen alle lezers een vogelrijk voorjaar en een zorgeloze zomer.

De redactie

Emile Brugman, Jean-Pierre Geelen, Saskia van Loenen,
Alexander Reeuwijk

JONATHAN FRANZEN

Het probleem met schrijven over de natuur

DE BIJBEL IS EEN ESSENTIËLE TEKST in de westerse literatuur, die aankomende schrijvers alleen op eigen risico kunnen negeren. In mijn jonge jaren had ik de ambitie de Bijbel van kaft tot kaft te lezen. Ik vloog door de verhalen uit de eerste boeken en worstelde met de religieuze wetten – hoewel die sociologisch interessant waren –, maar bij Koningen en Kronieken besloot ik het mezelf wat gemakkelijker te maken, want het leek me niet nodig om de telefoonboekachtige lijsten met aartsvaders en hun talloze zonen door te ploegen. Door slim te schiften haalde ik het einde van Job. Maar toen kwamen de Psalmen, waar mijn ambitie strandde. Hoewel er een aantal memorabele Psalmen zijn ('De Heer is mijn herder'), gaat het merendeel ervan gebukt onder ongelooflijk veel herhaling. Keer op keer het refrein dat het leven moeilijk is, maar God goed. Om van de Psalmen te genieten, om de nuances in devotie die ze uitdrukken aan te voelen, moet je gelovig zijn. Je moet God liefhebben, wat ik niet deed. En dus legde ik het boek terzijde.

Pas later, toen ik van vogels begon te houden, besepte ik dat mijn probleem met de Psalmen niet lag aan mijn gebrek aan geloof. Het echte probleem was de aard van de tekst. Vanuit de vreugde die ik dagelijks ervaar als ik een puttertje in mijn

vogelbadje zie of achter in mijn tuin een opgewonden winterkoninkje hoor, kan ik me de vreugde voorstellen die een gelovige in God vindt. Vreugde kan zo sterk zijn als jenever en zo mild als een alcoholvrij biertje, maar het blijft altijd vreugde: een opbloeien van het hart, een ja tegen de wereld, een ja tegen het leven. Kortom, ik denk dat een psalm over vogels, een geschreven loflied op hun pracht, op mij een soortgelijk effect heeft als een Bijbelse psalm op een gelovige. Zowel de psalmdichter als ik ervaren immers dezelfde vreugde. Ook andere vogelliefhebbers geven aan blij te worden van ornithologische lyriek, bijvoorbeeld van een boek als *De slechtvalk* van John Baker. Veel mensen die ik hoog heb zitten, hebben mij *De slechtvalk* aanbevolen, maar elke keer als ik erin begin te lezen, raak ik verstrikt in Bakers beschrijving van het landschap waarin hij zijn slechtvalken bestudeerde. Baker ziet deze belemmering ook zelf onder ogen – ‘gedetailleerde beschrijvingen van landschappen zijn oersaaï’ – maar produceert intussen wel bladzijde na bladzijde aan oersaaie, gedetailleerde beschrijvingen. Later wordt zijn boek leesbaarder, als Baker de vermogens van de slechtvalk bejubelt en probeert aan te voelen hoe het is om er een te zijn. Maar ook dan maken zijn observaties mij vooral ongeduldig en wil ik er zelf op uit trekken om valken te gaan zien.

Soms zie ik het als een gebrek, een teken van wedijver tussen schrijvers onderling, dat ik zoveel liever in mijn eentje van vogels geniet, en van de natuur in het algemeen, dan dat ik er een boek van iemand anders over lees. Tegelijkertijd ben ik me er als schrijver terdege van bewust dat we in een wereld leven waarin de natuur zich razendsnel uit onze alledaagse omgeving terugtrekt. Het is dringend noodzakelijk om ongelovigen voor de natuur te interesseren en hen te bewegen zich in te zetten voor wat er nog over is van de niet-menselijke wereld, maar ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat ze mijn allergie voor vrome lofzangen met me delen. De kracht

van de Bijbel als tekst zit hem in de verhalen. Als ik een evangelist was die van deur tot deur bij mensen aanbelt, zou ik me verre houden van de Psalmen. Ik zou beginnen met de feiten zoals ik ze zag: God heeft de wereld geschapen, wij mensen zondigen tegen Zijn wetten, en Jezus werd eropuit gestuurd om ons te verlossen, met verstrekkende gevolgen. Iedereen, gelovig of ongelovig, houdt van een goed verhaal. En dus denk ik dat het eerste gebod voor evangeliserende natuurschrijvers moet luiden: vertel vooral een goed verhaal.

Bijna iedere natuurschrijver vertelt wel een of ander verhaal. De auteur trekt eropuit in een lieflijk moerasgebied bij hem in de buurt of in een ongerept woud, ervaart de schoonheid ervan, merkt dat de tijd er anders verstrijkt, voelt zich innerlijk verbonden met de geschiedenis of met een omvangrijk levensweb, vervolgt zijn tocht steeds verder op het pad, ziet een arend, hoort een ijsduiker: technisch gesproken is dit al een verhaallijn. Als de schrijver dan een been breekt of bedreigd wordt door een grizzlybeer met jongen, kan het zelfs een boeiend verhaal worden. Meestal is de verhaallijn echter niets meer dan een formaliteit, een gelegenheid tot bespiegelen en beschrijven. Een schrijver die geniet van de natuur en hoopt zijn vreugde aan anderen over te dragen, wil uiteraard verslag doen van wat hem nu precies zo blij maakt.

Maar hoe treffend hun beschrijvingen ook zijn, schrijvers moeten helaas concurreren met andere media waar een lezer voor kan kiezen: audiovisuele media kunnen hem de arend daadwerkelijk laten zien en de ijsduiker laten horen. In alle vormen van schrijven zijn door de opkomst van de kleurenfotografie en geluidsopnames lange beschrijvingen problematisch geworden, vooral voor de evangeliserende natuurschrijver. Een schrijver die een natuurtafereel goed onder woorden wil brengen, moet moeite doen om terminologie te vermijden die vreemd overkomt op lezers die een soortgelijk tafereel niet eerder zelf hebben meegemaakt. Als vogelaar

weet ik hoe een roodkroonhaan klinkt; wanneer ik lees dat er in een wilg een roodkroonhaan zit te kwetteren, kan ik het geluid duidelijk horen. Het woord ‘roodkraanhaan’ alleen al is voor mij zwanger van betekenis en opwinding. Een simpel lijstje met soorten – zwartkopkardinaal, lazuligors, blauwgrijze muggenvanger – die een vriendin van mij tijdens haar ochtendwandeling heeft gezien, zal ik gretig lezen. Voor mij is die opsomming een vertelling op zich. Voor de onbekeerde lezer echter zou het lijstje net zo goed kunnen luiden: Ikkes uit Tekoa, Abiëzer uit Anatot, Mebunnai uit Chusa ...

Als het vogels zijn waar het de schrijver om gaat, bestaan er zeker goede verhalen over individuele vogels (de roodstaartbuizerds in Central Park bijvoorbeeld) en individuele soorten (de non-stop transatlantische vluchten van de rosse grutto). En uit de linkjes die mijn niet-vogelende vrienden me eindelijk toesturen naar verslagen over verbluffende avifaunistische heldendaden maak ik op dat zulke verhalen de onverschilligheid van het grote publiek tegenover vogels kunnen verminderen, al is het maar tijdelijk. Of zulke verhalen mensen ook bekeren – en ik zeg het hier ondubbelzinnig: het is mijn bedoeling om mensen te bekeren – is minder duidelijk. Wat we over vogels weten en hoe we hen voor uitsterven kunnen behoeden, zou iedereen met ook maar een greintje intellectuele nieuwsgierigheid moeten interesseren, maar de wereld wemelt van de dingen om nieuwsgierig naar te zijn. Wie over vogelwetenschap schrijft, is zich pijnlijk bewust dat hij of zij maar een paar honderd woorden tot zijn beschikking heeft om de lekenlezer te boeien. Een verleidelijke manier om deze uitdaging aan te gaan is te beginnen *in medias res*, bij een kampvuur op een schilderachtige en afgelegen locatie, en de lezer daar voor te stellen aan de Onderzoeker. Hij heeft een ruige baard en bespeelt de mandoline. Of zij is verliefd geworden op vogels tijdens een logeerpartij op de boerderij van haar grootouders in Kentucky. Hij of zij is stoer en uiterst

gedreven, soms grappig, maar altijd bewonderenswaardig. Het gevaar van deze benadering is dat – tenzij de Onderzoeker later het eigenlijke onderwerp van het stuk blijkt te zijn – wij ons als lezers bij de neus genomen kunnen voelen, omdat de schrijver ons eerst wil doen geloven dat we een verhaal over mensen aan het lezen zijn, terwijl het in feite over een vogel gaat. In dat geval kunnen we ons afvragen waarom we überhaupt de moeite hebben genomen om de Onderzoeker te leren kennen.

De paradox van schrijven over de natuur is dat om als evangelisme succesvol te zijn het nooit uitsluitend over de natuur kan gaan. Misschien had Edward Wilson gelijk toen hij biofilie – de liefde voor de natuur – kenschetste als een universele menselijke eigenschap. Te oordelen naar de toestand van onze planeet is het echter een eigenschap die veel te weinig aan de oppervlakte komt. Meestal wordt biofilie bij iemand geactiveerd door mensen in wie zij reeds actief is. Het is mijn ervaring dat als je een groep vogelaars vraagt wat hen tot vogelen heeft gebracht, vier van de vijf een ouder, leraar of goede vriend zullen noemen, iemand met wie ze een diepe persoonlijke band hadden. Er zijn echter maar weinig gelovigen, en talloze mensen die nog niet overtuigd zijn. Als schrijvers lezers willen bereiken die volledig in de cocon van hun mens-zijn zitten opgesloten, afgescheiden van de wereld van de natuur, moeten ze meer doen dan simpelweg hun biofilie tentoonspreiden. In wat ze schrijven moet ook de intensiteit van een persoonlijke relatie tot uitdrukking komen.

Een van de vormen die deze intensiteit kan aannemen is retorisch van aard. Laat ik voor mezelf spreken: waarschijnlijk lees ik veel liever een essay met de titel 'Ik haat de natuur' dan een met de titel 'Ik houd van de natuur'. Uiteraard hoop ik dat de schrijver de natuur niet echt haat, in elk geval niet helemaal. Maar kijk wat de aanvankelijke provocatie bewerkstelligt: misschien worden mensen die al overtuigd zijn

erdoor afgeschrikt, maar zo'n titel opent wel de deur voor sceptische lezers en legt een verbinding met hen. Als het essay vervolgens een pleidooi voor de natuur blijkt te zijn, geeft het openingssalvo aan dat het betoog een dynamisch karakter zal hebben: dat het zich zal bewegen van punt A naar een heel ander punt B. Dit soort beweging vinden lezers leuk. Krachtig geponeerde standpunten zijn plezierig om te lezen, zelfs als beweging voorwaarts ontbreekt. Geef mij maar het verzengende proza van Joy Williams in *The Killing Game*, een klaagzang tegen jagers en hun cultuur, of haar *The Case Against Babies*, een ongekend vernietigend protest tegen de overbevolking van onze aarde, uit haar toepasselijk getitelde bundel *Ill Nature*. Niet doelbewuste vijandigheid, maar onverschilligheid vormt de grootste bedreiging voor de wereld van de natuur. Je kunt Williams hilarisch of losgeslagen noemen, heldhaftig of oneerlijk, maar het is onmogelijk om onverschillig tegenover haar werk te staan. Of geef me Edward Abbey's *Desert Solitaire*, een verslag van zijn jaren in de woestijn van Utah. In dit boek wakkert hij zijn sudderende mensenhaat à la Thoreau aan tot een witheet vuur, om daar vervolgens het Amerikaanse consumentenkapitalisme mee te lijf te gaan. Ook hier kun je het met de schrijver oneens zijn. Je kunt je neus ophalen voor Abbey's vooringenomen ideeën over 'wilde natuur' en dat hij niet beseft hoe bevoorrecht hij is als witte Amerikaan. Maar wat je niet kunt ontkennen, is de intensiteit van zijn standpunt. Die scherpt zijn beschrijvingen van het woestijnlandschap aan, geeft ze overtuigingskracht, als een vlijmscherp zwaard.

Een goede manier om een tekst richting te geven, een krachtige beweging van punt A naar punt B te maken, is door er iets in te beargumenteren. Alleen al de aanwezigheid van een geschreven tekst wekt in ons de verwachting dat er iets in wordt beargumenteerd, al is het maar de impliciete reden voor het bestaan ervan. En als de lezer verder geen expliciete

argumentatie wordt geboden, kan hij of zij er een aan toekennen, om de leegte te vullen. Ik geef toe dat toen ik ooit het verslag las van iemands tocht naar een exotische plek (Borneo), mij de knorrige gedachte bekreop dat de lezer er de conclusie uit moest trekken dat de schrijver uitzonderlijk gevoelig was voor de natuur en buitengewoon gelukkig dat hij die plek mocht bezoeken. Dit was zeker niet de conclusie die hij wilde overbrengen. Maar wie als schrijver de bijklank 'bewonder me' of 'benijd me' wil vermijden, moet meer aandacht besteden aan de toon van zijn geschreven stem dan je zou verwachten. Anders dan de evangelist die aan elke deur gelukzalig verklaart door God gered te zijn, kan een tonaal minder gevoelige natuurschrijver de deuren die voor hem worden dichtgeslagen niet zien. Maar die deuren zijn er wel degelijk, en onbekeerde lezers kunnen ze dichtgooien.

Vaak kun je het probleem van de juiste toon omzeilen door iets te beargumenteren. Een essaybundel die me dierbaar is, *Tropical Nature* van Adrian Forsyth en Ken Miyata, begint met een opsomming van een reeks feiten over tropische regenwouden. Ogenscheinlijk zijn die feiten neutraal, maar tezamen leiden ze naar een stelling: het regenwoud is gevarieerder, onvruchtbaarder, minder regenachtig, verraderlijker en vijandiger dan de doorweekte en van leven krioelende 'jungle' die het publiek zich voorstelt. Het is een heel simpele stelling. En toch is meteen duidelijk dat er in de daaropvolgende essays een punt gemaakt zal worden – meer verwachtingen die de schrijvers zullen ontcrachten, nieuwe verbluffende feiten die ze zullen onthullen. Gekoppeld aan een argumentatie getuigen wetenschappelijke feiten veel overtuigender van de luister van de tropische natuur dan lyrisch impressionisme, terwijl Forsyth en Miyata, als neutrale boodschappers van feitelijke kennis, immuun blijven voor de verdenking uit te zijn op bewondering. Al even simpel en robuust is het uitgangspunt van Jennifer Ackermans bestseller *De genialiteit*

van vogels: wie het verwijt krijgt zich te gedragen ‘als een kip zonder kop’ moet dat niet als belediging opvatten, maar als compliment. Richard Prums boek *De evolutie van schoonheid* uit 2017 bereikte een breed publiek door te beargumenteren dat Darwins theorie van seksuele selectie, die door de gangbare evolutiebiologie meer dan een eeuw lang is genegeerd of zwartgemaakt, allerlei niet-adaptieve kenmerken en gedragingen van dieren kan verklaren. Prums boek heeft zo zijn tekortkomingen – het proza is stroperig, en misschien was Darwins theorie toch niet zo helemaal vergeten als Prum suggereert – maar deze gebreken maakten me niet uit. Voor mij was de theorie van seksuele selectie een eyeopener, en over een familie van tropische vogels, de manakins, leerde het boek me een heleboel boeiende dingen die ik anders nooit te weten was gekomen. Dat is de kracht van een overtuigende argumentatie.

Natuurschrijvers die geen polemist of wetenschapper zijn, kunnen een derde weg naar intensiteit bewandelen, namelijk door een verhaal te vertellen waarin de focus weliswaar op de natuur ligt, maar de dramatische inzet nadrukkelijk menselijk is. Een in dit opzicht voorbeeldig boek is Kenn Kaufmans *Kingbird Highway*. Kaufman groeide op tijdens de jaren zestig in een stad in de Amerikaanse staat Kansas en werd een obsessieve vogelaar, wat hem de bijnaam ‘Kingbird’ opleverde (naar de koningstiran, een Noord-Amerikaanse vogelsoort). In plaats van de middelbare school af te maken, vatte hij de ambitie op om het record te verbeteren van het grootste aantal waargenomen Amerikaanse vogelsoorten in een kalenderjaar. Het boek zet dat record al snel neer als het dramatische doel, het streven dat al het handelen van de protagonist begrijpelijk maakt. Dan doet zich onmiddellijk een obstakel voor: Kaufman is nog maar een tiener en heeft geen geld. Om elke uithoek van het land op de juiste tijd van het jaar aan te doen, moet een vogelaar enorme afstanden afleggen, en Kauf-

man besluit dat hij moet gaan liften. Nu hebben we dus niet alleen een doel en een obstakel, maar ook de belofte van een klassiek avontuur op de weg. (Merk op dat, net zoals we geen pedofielen hoeven te zijn om ons te verplaatsen in Humbert Humberts hunkering naar Lolita, vogels ons niet bijster hoeven te interesseren om toch geboeid te zijn door wat Kaufman allemaal overkomt. Elk sterk verlangen, van welke aard dan ook, wekt in de lezer een parallel verlangen op.) Terwijl Kaufman het hele land doorkruist, besteedt hij uiteraard aandacht aan vogels, maar ook aan de algemene stemming in de VS tijdens de vroege jaren zeventig, de sociale dynamiek van vogelen, het verlies en de achteruitgang van natuurlijke habitats, en de curieuze persoonlijkheden die hij onderweg tegenkomt. En dan neemt het boek een schitterende wending. Naarmate het leven langs de weg zijn tol eist van de verteller, voelt die zich steeds meer verdwaald en eenzaam. Op het eerste gezicht lijkt het boek niet meer dan het relaas van een queeste, maar dan blijkt het eigenlijk al die tijd het verhaal te zijn geweest van een jongere die volwassen wordt. Omdat de tiener Kaufman ons dierbaar is geworden, vragen we ons niet langer af of hij het record zal verbeteren, maar beginnen we meer algemeen menselijke vragen te stellen: Wat gaat er gebeuren met deze jongeman? Zal hij de weg terug naar huis vinden? Wat *Kingbird Highway* onderscheidt van veel andere verhalen over recordjachten op aantallen waargenomen vogels is dat het de lezer uiteindelijk niet meer uitmaakt hoeveel soorten Kaufman in een jaar ziet. Alleen de vogels zelf doen er nog toe. De lezer begint hen te zien als het thuis waar Kaufman altijd diep naar is blijven verlangen, het thuis dat hem nooit zal verlaten.

Zelfs als we wisten hoe het is om een vogel te zijn — en volgens John Baker zullen we dat nooit kunnen — blijft een vogel een instinctmatig wezen, gedreven door impulsen en verlangens die het tegendeel zijn van persoonlijk, en niet in staat tot

ethische ambivalentie of spijt. Voor een wild dier bestaat de dramatische inzet uit overleving en voortplanting, punt uit. De wetenschap kan daar fascinerend onderzoek naar doen, maar – tenzij we zwaar gaan antropomorfiseren of projecteren – een wild dier beschikt gewoon niet over de eigenheid van een zelf, dat gedefinieerd wordt door een voorgeschiedenis en wensen richting toekomst, waar het vertellen van een goed verhaal van afhangt. Een auteur die een wild dier als personage opvoert, heeft altijd alleen maar een punt A: het dier is wat het is en was en altijd zal zijn. Om te komen tot een punt B, een bestemming voor een dramatische tocht, heeft hij een menselijk personage nodig. Een verhaal vertellen over de natuur is het effectiefst als hij iemand (vaak de auteur zelf, schrijvend in de eerste persoon) in een onopgeloste relatie met de natuur plaatst, dat personage voorziet van onbeantwoorde vragen of een onbereikt doel, en dan algemeen menselijke emoties toepast – hoop, woede, verlangen, frustratie, schaamte, teleurstelling – om de lezer bij diens reis te betrekken. Als het resultaat daarin slaagt, gebeurt dat indirect. We kunnen niet afdwingen dat een lezer om de natuur gaat geven. Het enige wat we kunnen is krachtige verhalen vertellen over mensen die er al *wel* om geven en hopen dat hun bezorgdheid aanstekelijk werkt.

Dit essay maakt deel uit van de bundel *Spark Birds*.

Vertaling: Dick Lagrand

STEFAN BRIJS

Wie het kleine niet eert

DE STILTE IN DE VALLEI wordt doorbroken door het geroep van de hop. Het is eind januari en hij is de eerste vogel die zich deze maand laat horen, ook al waren de temperaturen hier in Andalusië dag na dag die van de late lente en soms zelfs die van een vroege zomer. In eerdere jaren hoorde ik aan het begin van het jaar reeds de zanglijster en de kuifleeuwerik, en de hele winter lang het riedeltje van een roodborstje of het heldere getingel van puttertjes die van zaadknop naar zaadknop fladderden, maar de aanhoudende droogte heeft bijna alle leven hier verjaagd. Zelfs de ratten die jaar na jaar in mijn houtopslagplaats overwinterden en daar al vroeg nesten bouwden voor hun jongen zijn verdwenen. Heel soms dwarrelt er een vlinder voorbij, hopeloos op zoek naar een plant in bloei, de rupsen van een latere – een te late – generatie zullen niet eens meer vlinder worden. Het gebrek aan dierlijk leven om me heen, en vooral het besef van het verdwijnen ervan, drukt al geruime tijd zwaar op mijn gemoed, maar de onverwachte roep van de hop bezorgt me een gevoel als van een dolende in de woestijn, die na maanden een oase in de verte ziet – en hoopt dat het geen luchtspiegeling is.

Mussen, ja, die zijn hier niet weg te slaan, voedsel of geen voedsel, ze terroriseren en koloniseren de hele boel. Elk nest van een andere vogel – klein of groot – bezoeken en keuren

ze en claimen ze vervolgens door er vroeg in het broedseizoen alvast wat strootjes in achter te laten of door het aan te passen naar hun wensen, wat uiteindelijk slechts leidt tot vernielingen, ook al omdat ze het wanhopig proberen te verdedigen tegen andere mussen die hetzelfde nest op het oog hebben. Al sinds ik hier woon heb ik aan mijn schrijfhut achterin de tuin nestkasten voor ze hangen in de hoop dat ze zich daar ledig houden en niet uitwijken naar de zwaluwnesten op mijn terras, de schoorsteen van het huis of de afvoer van de gasbrander, maar het enige resultaat dat ik heb geboekt is dat de kolonie alleen maar groter is geworden en overal nieuwe nesten zoekt. Soms denk ik eraan om de nestkasten weg te halen in de hoop dat ze het huis van de buren gaan koloniseren, maar dan herinner ik mezelf eraan hoe nuttig ze zijn omdat ze zichzelf en hun jongen onder meer met ‘schadelijke’ insecten voeden, zeker nu steeds meer exoten, zoals de Aziatische tijgermug, hier een thuis hebben gevonden. En toegegeven, als hun gekwetter ook uit de vallei zou verdwijnen wordt het hier wel heel stil. En dood. Daarom zal ik morgen weer de ladder op kruipen om zoals elk jaar hun nestkasten schoon te maken en hun zo een kraaknet huis aan te bieden, waarin ze een volgende generatie druktemakers kunnen grootbrengen.

Gelukkig ook nog steeds present: een paartje koolmezen. Jaar in jaar uit zwerven ze hier rond. Altijd zijn ze met zijn tweeën. Soms zie ik ze weken niet, dan weer enkele dagen na elkaar, telkens vrij kort, slechts voor een minuut of zo. Nooit zitten ze stil. Ze zijn voortdurend op zoek naar voedsel. Een luisje, een spinnetje, een rupsje, elk blaadje inspecteren ze, alle hoekjes en kantjes van muren en ramen, een hoop energie zijn ze daarmee kwijt, waardoor ze dus naar eten moeten blijven zoeken, en zo een voedselkringloop op zichzelf zijn. Toen ik hier tien jaar geleden kwam wonen had ik op een dag vetbollen opegehangen. Na een maand waren ze nog steeds niet aange-

roerd. Mus noch mees had ervan gegeten. Ze hadden zoiets vast nog nooit gezien en vertrouwden het niet. Uiteindelijk raakten de bollen dan ook beschimmeld en heb ik ze maar weggegooid.

Het is niet mijn gewoonte om met een gids naar vogels te gaan kijken en al helemaal niet in groepsverband. Daar komen vooral plaatjesschieters op af. Vogelaars met kanonnen van telelenzen, van wie de wereld niet verder reikt dan het oog van hun camera. Alles en iedereen daarbuiten staat hen in de weg in hun streven vogels zo fraai mogelijk in beeld te brengen, liefst een zeldzame vogel, of eentje die nog niet op hun lijstje staat. Welbeschouwd gaat het hier niet om vogelaars, maar om verzamelaars, zoals die ook bestaan van Pannini-voetbalplaatjes of postzegels. Maar deze uitnodiging op Facebook leek me anders. De pagina heet 'Birdwatching Axarquía-Málaga', verwijzend naar precies de streek waar ik woon, en hoewel de titel in het Engels was bleken alle berichten in het Spaans, en dat trok mijn aandacht. De meeste vogelaars in Axarquía zijn Engelsen en wel van het hierboven beschreven type. Spaanse vogelaars ben ik zelden tegengekomen – alleen jagers zijn in vogels geïnteresseerd – maar de beheerder van deze facebookgroep, Salvador genaamd, leek me er eentje van het juiste kaliber. Zijn foto's waren bijna allemaal onscherp, maar zijn begeleidende teksten enthousiasmerend. Vogelen uit liefde voor de vogels en niet voor de likes. Op zijn berichten reageerden telkens maximaal vijf personen. De dag dat ik de pagina ontdekte had hij een oproep geplaatst om zijn weinige volgers uit te nodigen voor een begeleide uitstap naar de monding van de Río Vélez, drie dagen later, ter gelegenheid van de 'Día Mundial de los Humedales', de werelddag van de moerasgebieden. Enkele onscherpe foto's vergezelden zijn bericht: een plas water, vijf koereigers, twee flamingo's, een steltkluut en zowaar een purperkoet. Om twijfelaars over de

streep te halen liet hij ook weten dat hij extra verrekijkers en een telescoop zou meenemen. Twee volgers hadden zich aangemeld.

Drie dagen later, een zondag, iets voor tien, parkeer ik in de buurt van de afgesproken plek, tegenover een camping aan het strand. Ik heb me niet aangemeld. Dan kan ik me op het laatste moment nog altijd bedenken. Maar ik wil de monding van de Río Vélez al langer verkennen. Hij ligt op nauwelijks twintig minuten rijden van mijn huis. Als ik naar zee afdaal volgt de weg grotendeels de loop van deze rivier, die bijna altijd droog staat. Maar ergens moet hij in de Middellandse zee uitmonden. Of ooit uitgemond hebben. Ik heb al eens naar de plek gezocht, maar die toen niet gevonden. Er zou zelfs een kijkhut zijn.

Van een afstand zie ik een groepje staan. Ze zijn met zijn zessen. Allemaal mannen. Slechts eentje heeft een camera met – een bescheiden – telelens bij zich. Ik besluit het erop te wagen. Salvador stelt zich voor en heet me welkom met een handdruk. De anderen houden hun armen als lamme vleugels tegen hun lichaam aan. Een lange, magere man heeft een plastic miniverrekijkertje om zijn hals hangen. Hij is de enige Engelsman. Salvador stelt voor om nog een kwartiertje te wachten – Andalusiërs zijn zelden op tijd. Vijf minuten later zijn we al met zijn tien. Tien minuten later met bijna twintig: mannen en vrouwen van alle leeftijden. Allen Spanjaarden. Salvador is even verrast als ik. De sfeer begint op die van een schooluitstapje te lijken. Sommigen hebben verrekijker noch camera bij zich. Salvador deelt verrekijkers uit, een vrouw houdt die ondersteboven voor haar ogen, begripvol legt Salvador haar uit hoe het wel moet. Ik voel me steeds meer op mijn gemak. Dit is een gezelschap van diverse pluimage, maar niemand draagt pronkveren.

Nauwelijks zijn we vertrokken richting de monding van de Río Vélez of er komen nog vier sympathisanten aangerend,

onder wie twee jongens van een jaar of zestien in camouflagepakken. Nee, van vogels weten ze weinig, zeggen ze, maar wel alles van reptielen, vooral slangen.

We lopen over het hondenstrand, waar ik al vaker met de hond ben geweest. Nooit heb ik er water in de zee zien uitmonden, wel is aan de rand ervan, landinwaarts, een verwaarloosd rietveld dat vooral zielige mannen op zoek naar stiekem vertier aantrekt. Vóór dat rietveld slaan we af, een parkeerplaats over, een grindpad op, dat aan één zijde is omheind. Daarachter strekt een plas zich uit, een vijver, een moeras, of hoe je het ook moet noemen, het is grauw, stilstaand water, op een steenworp van het strand, ik ben er al zeker honderd keer aan voorbijgelopen zonder het te zien.

Maar eerst stuurt Salvador onze blikken naar rechts. Een groepje hoge coniferen. In de top van drie ervan zit een vogel. *Verdecillo*, zegt hij. *Verde*, iets groens dus. Ik richt mijn verrekijker op een van de vogels. Het geel spat van de borst af, ook gele strepen op de kop, voorts over het hele lichaam lichtgroene vlekjes, maar niet overheersend, dat is toch het geel, fel als dat van een citroen, in ieder geval is er geen twijfel mogelijk: een Europese kanarie, een van de juweeltjes van het zuiden. Nu weerklinkt de zang: een snelstromend beekje. De milde temperaturen nodigen de mannetjes uit om hun territorium voor het broedseizoen af te bakenen. Vervolgens wijst een vrouw op een vogel in de top van een andere conifeer. In haar enthousiasme blaast ze het diertje op tot roofvogelformaat, maar het is slechts een Turkse tortel. Hoewel, voor de meesten is het niet 'slechts' een Turkse tortel, maar een heuse ontdekking. *Tórtola*, *tórtola turca* klinkt het als een toverspreuk uit vele monden.

Anderen zijn inmiddels verder gelopen naar – wat ik nu ook zie – een kijkhut. Ik ga hen achterna voor de hele groep het kleine houten bouwsel zal binnenvallen. De hut biedt een uitzicht op het brakke water, een langgerekte plas, vrij ondiep

zo te zien, want twee lepelaars lopen door het water dat nauwelijks tot hun knieën reikt. Spatelend bewegen ze hun snavel door de modder op de bodem. Spatelend. Het woord keert terug in hun Spaanse naam: *espátula*. In de kijkhut wordt naar ze gewezen. Hun naam wordt van oor tot oor doorgegeven. *Espátula, espátula, espátula*. Dan zegt er iemand opeens: *cigüeñuela, cigüeñuela*. Dat woord ken ik nog niet, wel eentje dat erop lijkt: *cigüeña*. Ooievaar. Ergens loopt dus een *cigüeñuela*, oftewel een kleine ooievaar. En inderdaad, daar loopt hij, er is niet eens veel verbeelding nodig om in deze vogel een kleine ooievaar te zien, met zijn hoge poten, zijn zwart en witte verenkleed, zijn lange, spitse snavel: de steltkluut. Ik zag hem al vaker bij menig plas in Andalusië. Een kleine ooievaar dus, nooit zal ik hem nu nog anders kunnen zien.

Intussen is de hut volgestroomd, ik zet enkele stappen achteruit om de anderen een blik te gunnen, er wordt luid gepraat en gelachen, Spanjaarden kunnen niet stil zijn. Toch erger ik me er niet aan, ik word er zelf ook vrolijk van. Dit heeft veel weg van een schoolreisje, met de natuur als speeltuin, en als Salvador het woord neemt zwijgt iedereen, bijna iedereen. Hij vertelt dat deze plas er tien jaar geleden nog niet was, alleen bij zware regens bereikte de rivier de zee en bleef er tijdelijk water achter. Maar natuurliefhebbers wisten de gemeente te overtuigen om de monding uit te diepen en al meteen vulde het gat zich met kwelwater, zeewater, zoutwater, opwellend vanuit de ondergrond, en weldra vonden de vogels de weg naar hier, een klein natuurreservaat was geboren. Soms is er niet veel nodig, enkel wat goede wil en een bulldozer.

Cormoráns, cormoráns, roept dan iemand die door een kijkgat staat te turen. Alle blikken gaan zijn kant op. Een armada van zeven aalscholvers zeilt voorbij in de lucht en landt op de takken van een dode boom op de achtergrond. In hun kielzog komen drie kleine zilverreigers aangevlogen. Ze strijken neer op de oever en stappen vervolgens het water in. Opnieuw

krijg ik Spaanse les: *garceta común*. Ook voor mij is dit een schooluitstap. En als Salvador zijn laptop tevoorschijn haalt om aan de groep zijn onscherpe foto's te tonen leer ik nog een mondvul Spaans bij: *combatiente, morito, calamón, garza real, chorlitejo chico, correlimos tridáctilo*.

Die laatste ontdek ik zelf als ik na een kwartiertje de groep stilletjes verlaat. Op dat moment is ieders aandacht al verslapt en is de kijkhut in een praatcafé veranderd, het volume overtreft dat van een après-ski bar.

Over het grindpad loop ik terug richting de parkeerplaats. Aan mijn rechterzijde kan ik tussen struikgewas de laatste meters van de plas zien. Daar foerageren nog twee steltkluften in het water, er vlak achter, op de oever, dribbelen enkele kleinere vogels. Ik houd mijn pas in en bestudeer ze door de verrekijker. Het zijn ook steltloperachtigen, maar mijn kennis daarvan is te gering om er meteen de juiste soortnaam op te plakken. Er komen veel soorten in aanmerking: kanoet, oeverloper, drieteenstrandloper, kleine strandloper, goudplevier, strandplevier, kleine plevier. Deze – het zijn er acht – hebben weinig kleur, witte buik, grijswitte rug, een korte, zwarte snavel en zwarte poten. Ik haast me terug naar de kijkhut en meld Salvador wat ik heb gezien. Iets *chorlitejo-* of *correlimos-*achtigs. Hij haast zich naar de plek waar ik vandaan kom, de hele groep rent achter hem aan, een bende grote steltlopers.

Correlimos tridáctilo, besluit Salvador na enkele ogenblikken turen door zijn telescoop. Hij onderdrukt het volume van zijn stem, maar zijn geestdrift klinkt er duidelijk in door. *Tridáctilo*, iets met 'drie' dus, dat moet de drieteenstrandloper zijn. De naam verradt het: hij heeft slechts drie tenen, hij mist de achterteen. Een wereldreiziger, zegt Salvador. Hij wenkt iedereen dichterbij. Broedt helemaal in het noorden, in Spitsbergen en Siberië. Ze moeten op de terugtocht zijn want ze overwinteren in Afrika. Zo'n vogeltje weegt amper 50 gram maar legt tot wel 15.000 kilometer af. Af en toe een stop om op

adem te komen en te eten. Zoals vandaag hier, bij deze kleine plas. Hoe bijzonder is dat! besluit Salvador. Hij is helemaal in de wolken en neemt zijn publiek mee in zijn vervoering. Hij is de ideale onderwijzer. Niemand zal deze les ooit vergeten. Allen turen nu naar de drieteenstrandlopers als naar een wonderlijke uitvinding, wat ze welbeschouwd ook zijn, een uitvinding van de natuur.

Opnieuw probeer ik weg te sluipen. Ik heb mijn doel ook bereikt. Ik heb een nieuwe, mooie plek ontdekt, niet ver van huis, waar ik vanaf nu vaak naar zal terugkeren. In mijn eentje. Zoals anderen van de groep dat vast ook zullen doen. Nadat ze een eigen verrekijker hebben gekocht, misschien wel een telescoop, of godbetert een camera met een dure telelens.

Salvador ziet me vertrekken en komt naar me toe om me te bedanken dat ik hem op de drieteenstrandlopers heb gezien. Ook hij weet dat er vogelaars bestaan die hun vondsten pas openbaar maken op het internet, als de vogel al lang is gaan vliegen. Maar net als hij ben ik een onderwijzer in hart en nieren. Iemand die wil inspireren. En nooit te beroerd is om zelf ook iets bij te leren.